

ЕЛЕКТРОННИ БИБЛИОТЕКИ

доц. г-р Тодор К. Тодоров

Електронните библиотеки са продукт на най-новите информационно-комуникационни технологии. Първата електронна библиотека „Гутенберг“ [<http://www.gutenberg.org>] се появи през 1971 г. Нейн автор е преподавателят от Мичиганския университет Майкъл Харт (Michael Hart).

Съществено развитие електронните библиотеки получават след въвеждането на хипертекста през 1991 г. По тяхното развитие и усъвършенстване са осъществени голям брой проекти в почти всички силно развити страни. Целта на проектите е била изследване и развитие на методите и техниките за тяхното създаване, поддържане и разширение. Особено успешни са американските проекти: **Първа и втора дигитална инициатива DLI2** [<http://www.dli2.nsf.gov/>], реализирани през периода 1993–2001 г. на обща стойност над \$100 млн. Други по-големи проекти са

American Memory (САЩ) [<http://lcweb2.loc.gov/amhome.html>];

Gallica (Франция) [<http://gallica.bnf.fr/>];

eLib (Великобритания) [<http://www.ukoln.ac.uk/services/elib/>];

OREL (Русия);

JSTOR (САЩ).

Процесът на развитие на електронните библиотеки не е спрял. Затова красноречиво говори фактът, че до този момент самото понятие „електронна библиотека“ не е напълно унифицирано. Много често електронната библиотека се нарича „виртуална“, „дигитална“, „цифрова“, „он-лайн“, „онлайн“, „интернетна“, „online“, „online“. А понякога, някои наричат дори електронния каталог електронна библиотека (!).

Английското понятие за електронна библиотека е **digital library**¹. Вижда се, че понятията дигитална, както и цифрова, са опит да се транслитерира или преведе буквално английския термин digital. Понятието „виртуалност“ означава нещо, което е хипертекстно свър-

зано, т.е. нещо, което се намира в Интернет. Действително, електронните библиотеки се намират в Интернет и в този смисъл могат да се нарекат виртуални, така както например една от най-ценните български електронни библиотеки **Словото** [<http://www.slovo.bg>] е наречена виртуална. Но това е общо понятие. В тесния смисъл на думата, под виртуална библиотека (virtual library) се разбира уебсайт създаден по определена тема, съдържащ линкове (хипер-текстни връзки) към уебстраници по темата. Като примери тук могат да бъдат посочени:

Виртуалната библиотека за ромите [<http://www.geocities.com/Paris/5121/mib/>];

Голямата американска виртуална библиотека [<http://www.vlib.org>] и

Start.bg [<http://start.bg>].

Виртуалните библиотеки се поддържат от редактори. Техните задачи, от една страна, са свързани с проверката на линковете, а от друга – със задачата да откриват нови линкове по темата и да ги прикачат към основната тематика.

За разлика от виртуалната библиотека, под **електронна библиотека** се разбира библиотека с електронни книги, т.е. библиотека, в която е осигурен пряк достъп до пълните текстове на нейните библиотечни единици, които са компютеризирани книги, списания, статии и/или други информационни материали, наречени накратко електронни документи.

Съществуват доста на брой определения за електронна библиотека. [1].

Едно по-прецизно определение за електронна библиотека гласи²: „Електронната библиотека е информационна система, позволяваща надежно да се съхраняват и ефективно да се използват разнообразни колекции от електронни документи (текстови, изображения, звукови, видео, графични и др.), локализиращи в самата система, а също така достъпни чрез телекомуникационните мрежи“. От това определение следва, че в електронната биб-

лиотека могат да се съхраняват не само електронни книги, но и електронни текстове, електронни издания и всякакви електронни документи.

Защо електронната библиотека трябва да се нарича „електронна“, а не с някой от по-горе посочените синоними (дигитална, цифрова, онлайн и т.н.). Причината произтича от направената дефиниция. Библиотеката се изгражда от „електронни документи“, а не от цифрови или дигитални документи. Не трябва да се забравя, че има утвърдени понятия като електронно обучение, електронна търговия, електронен подпис и т. н.

Ето само два-три случая, когато наименованието на съответния уебсайт не отговаря на действителността:

Виртуална библиотека MBooks [<http://marvil-books.com/>] е електронен каталог на книжарница. Библиографското описание на продаваните книги включва заглавие, автор, цена, както и снимка на титулната страница на книгата. Тази „виртуална библиотека“ в същност е електронен каталог, т.е. каталог на определено множество от книги, за които библиографската информация е предоставена в Интернет. В съвременните е-каталози се включват данни и за издателство, година на издаване, както и рецензии или мнения за книгата, кратка анотация или съдържание. Възможно е даже и представянето на извадки от текста в електронния каталог.

Online Библиотека [<http://ebooks-chelopech.com>] е само електронен каталог на читалището в с.Челопеч. Макар, че в адреса присъства думата ebooks – тук няма електронни книги. Като всеки каталог и тук са представени само библиографските данни на книгите, а не техните пълни текстове.

Електронна библиотека на екотуристическите ресурси в Интернет. Така е озаглавен раздел, представен във формат pdf в [http://ecotourism.bulgariatravel.org/index_b.htm]. В действителност това е типична виртуална библиотека, тъй като в нея са представени линкове към уебадреси на туристически уебсайтове.

Достъпът до електронните библиотеки е пряк чрез Интернет. Издателите предоставят десетки заглавия на книги, конвертирани в електронен формат, подготвени за пряк достъп и се очаква техният брой да нараства много бързо през следващите няколко години. В библиотеките се намират художествени книги, периодични издания, годишници, научни и общообразователни статии, географски карти, видео и други разнообразни документи.

Първата руска електронна библиотека се появява през 1994 г. Тя е организирана от програмиста Максим Мошков и днес библиотеката съдържа близо 40 000 документа (предимно руска художествена литература във всичките нейни жанрове).

Идеята за предоставянето в Интернет на различни пълнотекстови материали е завладяла голям брой програмисти, автори на литературни произведения, учители и преподаватели, както и специалисти от различни научни направления. Броят на руските електронни библиотеки е около 4-5000. Почти няма книга, която да не може да бъде намерена в руския Интернет.

В руското интернет пространство на пряк свободен достъп са предоставени над 2 млн. електронни книги. Безспорно основно място заема художествената литература (проза, поезия, фантастика, приключенска и детективска литература), но съвсем не е малък и дялът на учебната литература. Почти няма дисциплина за която да не е представен в Интернет съответен учебник или учебно пособие. Тази информация е представена най-често в рамките на добре организирани **електронни библиотеки**, както и чрез добре оформени **образователни портали**. При това, представената учебна литература е за всички възрасти – за най-малките, учениците от средните училища, студентите от ВУЗ и за всички останали, пожелали сами да се обучават.

Руските електронни библиотеки надхвърлят цифрата 3000, като повечето от тях са малки библиотеки с по-няколко книги. Значителна част от тези библиотеки са изградени от компютърни специалисти и по правило са частни. В Приложение 1 са показани адресите на електронни библиотеки с над 10 000 книги или произведения, а в Приложение 2 са показани големи електронни библиотеки с неуточнен брой заглавия.

Както във всички страни, така и в Руската федерация действа закон за авторското право [<http://www.euroweb.ru/pages/173/>]. Руският закон за авторско право постулира отпадане на авторските права след 60 години от смъртта на автора на произведението. Въпреки че законът бе приет през 1995 г., до 2004 г., някои библиотеки не са го спазвали дословно. През 2004 г. за пръв път са проведени няколко съдебни дела. През същата година се узаконяват и някои изменения на закона в частност вече разрешават на дигитализирани авторски произведения да се предоставят за временно безвъзмездно ползване само в помещенията на библиотеките при условие изключването на всякакви въз-

можности за копиране на тези произведения. Повечето електронни библиотеки представят за ползване своите електронни материали с изричните указания, че те са само за лично ползване и тяхното ползване за комерсиални или други цели се забранява. Влезният в сила от 1 януари 2008 г. Граждански кодекс на РФ ограничи представянето от библиотеките на документи в електронен формат защитени с авторски права за безвъзмездно ползване. Съгласно новият закон, сега това е възможно само при условие, че са изключени възможностите за създаване на копия от тези произведения.

Общата констатация е, че електронните библиотеки се предоставят с по-голяма свобода, отколкото законът позволява. Често те се съпровождат с текстове от типа „Ако авторът или издателят на предоставените произведения не са съгласни с предоставянето на неговите произведения в библиотеката, същите ще бъдат сваляни“.

По създаването на електронните библиотеки в РФ работят голям брой програмисти. Налице са значителен брой частни електронни библиотеки (Максим Мошков, Вадим Ершов, Александър Белоусенко, Алексей Комаров, Борис Бердичевски, Алексей Несенко, Владимир Воблин, Алексей Снежинский, Павел Потехин и много други). Всяко едно от тези имена е наименование на съответна електронна библиотека. Някои от тези библиотеки са широко известни и лесно се намират по името на техния създател. От друга страна обаче, има и много създатели на библиотеки, чиито имена не са известни, а често пъти библиотеките се именоват със странни наименования и това затруднява тяхното намиране.

Все по голям става и броят на създаваните електронни библиотеки към висшите учебни заведения. Начините на представяне на електронните учебни материали твърде често е специфичен за учебното заведение – но могат да се направят и някои обобщения.

Проектът, наречен Gallica, вече е надхвърлил около 80 хил. текста и 70 000 изображения онлайн, а в момента работи по архива с вестници от XIX в. на Националната библиотека. Предвидено е цялата колекцията ще съдържа повече от 12 млн. книги и ръкописи, 500 хил. периодични издания, 800 хил. медала и монети и 650 хил. карти и печати. Gallica не е първият пример на френската културна гордост. Във Франция вече има специални закони, които защитават филмовата индустрия и дори езика. Google обаче е първото място, към което се обръщат 74 % от французите, когато търсят информация онлайн.

Засега не изглежда опасенията на Франция да имат кой знае какви реални основания, тъй като Google изостави първоначалната си амбиция да обърне съдържанието на цели библиотеки в цифров формат и да ги предостави на света. Търсачката попадна под критиките и на САЩ и Обединеното Кралство заради сканиране на книги (принципно това е изключително полезно и хуманно начинание) без съблюдаване на авторските права върху тях. В резултат на създалата се ситуация Google продължава да дигитализира книгите на голям брой библиотеки, но със стриктното тяхно разграничение на книги с отпаднали авторски права и на такива с авторски права. Пълнотекстово се представят само книгите с отпаднали авторски права, докато останалите се представят в съвсем ограничен вид (съдържание, анотация и някои отделни страници) с указание в кои библиотеки се намират или, ако са все още в процес на продажба – кои книжарници ги продават.

Все още не съществуват класификатори на електронните библиотеки в интернетното пространство или такива програми, които биха ни позволили лесно и бързо да открием търсен пълнотекстов документ в електронните библиотеки, без да влизаме пряко в тях. Опити в това отношение има, но най-често те касаят само руските електронни библиотеки. Тук могат да се посочат:

Allbest.ru [<http://allbest.ru/libraries.htm>] – Представява каталог на 4558 електронни библиотеки.

Электронные библиотеки [<http://www.krasu.ru/links/>]. Това е друг по-малък каталог.

Zmiy – Электронные библиотеки [<http://zmiy.by.ru/libs.htm>]

Текстовые ресурсы Рунета [<http://www.till.ru/library/>] – обхваща 219 библиотеки

Интерес представлява **115 электронных библиотек** [<http://bookless.notr.ru/v/>], където е направен опит за търсене на книги в 115 електронни библиотеки.

Видове електронни библиотеки

В най-общ план различаваме:

1. Електронни библиотеки с художествена литература, чиито авторски права са отпаднали. Това са най-масово разпространяваните електронни библиотеки в цял свят

Проект Гутенберг [<http://www.gutenberg.org/>] с около 20 000 книги;

Etext Center при Вирджинския университет [<http://etext.lib.virginia.edu/ebooks/>] с около 2000 литературни произведения;

Абасци [<http://abaci.com>] (Австралия) с около 20 000 произведения.

Библиотека М. Мошкова (РФ) [<http://www.lib.ru>] с близо 38 000 произведения

Литернет³ (България) [<http://litenet.bg>] с над 20 000 електронни документа.

2. Електронни библиотеки на текстове и документи с културно-историческо наследство;

3. Електронни библиотеки с авторски книги. Тук се намират електронните библиотеки с учебници и учебни пособия, предоставяни в системите за електронно обучение, както и някои университетски библиотеки, предоставящи за пряк достъп учебни материали;

4. Електронни библиотеки за деца;

5. Електронни библиотеки за лица със зрителни увреждания

6. Компютърни електронни библиотеки – съдържащи компютърна литература;

7. Видео електронни библиотеки

The open video project [<http://www.open-video.org/>];

Health Video Library [<http://www.healthcentral.com/video/408/index.html>];

ArchNet Digital Library [<http://archnet.org/library/>]

8. Електронни библиотеки, предоставящи книги срещу заплащане

9. Електронни библиотеки за статии.

В Приложение 3 са показани адресите на българските електронни библиотеки.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Тодоров, Т.** Библиотеките в Интернет. С., Авангард Прима, 2004, 232 с.

2. **Тодоров, Т.** Интернет – библиотека без стени, сп. „Опаковки и печат“, кн. 2, март-април 2004 г., с. 36–39.

3. **Тодоров, Т., Ив. Павлова.** Електронните библиотеки и България, доклад на Национална конференция. София, 1 ноември, 2005 г.

4. **Тодоров, Т.** Руски електронни библиотеки, е-книги, е-учебници, образователни портали и сайтове. С., Авангард Прима, 2006, 303 с.

5. **Тодоров, Т.** Електронни руски библиотеки и образователни сайтове, Доклад на национална конференция „Образованието в информационното общество“, 13–14 октомври, 2006 г. Пловдив. Докладът е отпечатан в сборника с доклади на конференцията, с. 154–160., издава Асоциация „Развитие на информационното общество“ със съдействието на Института по математика и информатика на БАН. 40 Хулите <http://www.hulite.net/>

БЕЛЕЖКИ

¹ Паралелно с това понятие, в английската литература, макар и по-рядко се използва и терминът **Electronic library**.

² Антопольский, А.Б. и К.В. Вигурский. Концепция электронных библиотек. // *Электронные библиотеки*. Т 2. 1999, вып. 2. http://www.iis.ru/el-bib/1999/1999_02/antopol/antopol.ru.html.

³ Съдържа и документи, предоставени доброволно за предаване в Интернет от млади писатели и поети, както и на материали от литературознанието, критични материали, рецензии и др.

Приложение 1:

Руски електронни библиотеки, съдържащи над 10 000 произведения:

№	уебсайт	уебадрес	КОЛ-ВО
1	Проза.ru	http://www.proza.ru	512 735
2	RIN.ru	http://www.lib.rin.ru	196 462
3	Проект "Архивариус"	http://litportal.org.ru	181 227
4	Книги на Имхонет	http://books.imhonet.ru	180 964
5	Ихтика	http://ihtik.lib.ru	117 000
6	eКнига	http://www.ekniga.com.ua	65 877
7	Русская фантастика	http://www.rusf.ru	59 004
8	Публичная библиотека (В. Ершов)	http://publ.lit.ru/publib.html	50 000
9	Bookz.ru	http://www.bookz.ru	48 230
10	ЭБ Ладоски	http://www.ladoshki.com/books.htm	43 731
11	Акаро	http://www.akapo.narod.ru	41 205
12	Альдебаран -нов	http://lib.aldebaran.ru	38 887
13	Vbook.ru	http://www.vbooks.ru	38 000
14	Максим Мошков	http://www.lib.ru	37 000
15	Библиотека электронных учебников	http://book-ua.org	35 041

16	Lib.Nexter	http://lib.nexter.ru	35 000
17	Аудиокнига	http://audiokniga.biz.ua	30 000
18	Bards.ru	http://www.bards.ru/	28 209
19	Natahous	http://www.infanata.org	24 795
20	Чернильница	http://kulichki.com/inkwell/	24 447
21	Fan.lib	http://www.fanlib.ru/	23 328
22	Fictionbook	http://www.fictionbook.ru/	20 317
23	Виртуальная библиотека erlib.com	http://www.erlib.com/	20 000
24	TheLib.Info	http://www.thelib.info	20 000
25	Б-ка экономический литературы	http://eup.ru/Catalog/All-All.asp	20 000
26	Публичная ЭБ Прометей	http://lib.prometey.org/	19 876
27	Стихия	http://www.litera.ru/stixiya/	19 700
28	Word-art Литература	http://www.world-art.ru/lyric/	18 930
29	Русский текст	http://www.russiantext.com	18 879
30	Публичная библиотека	http://www.plib.ru/	17 663
31	Руска и чужда фантастика	http://lib.align.ru	15 623
32	ЭБ Vitbin	http://vitbin.net	15 344
33	Литпортал	http://www.litportal.ru/	13 979
34	Большая электронная библиотека	http://www.big-library.info/	12 711
35	Фантастика 2000	http://sfcatalog.narod.ru/	12 300
36	Университетская библиотека	http://www.biblioclub.ru/	11 941
37	E-lib.info	http://e-lib.info/	10 947

Приложение 2:

Големи руски електронни библиотеки с неуточен брой документи.

1	Научная ЭБ	http://e-library.ru/defaultx.asp
2	ЭБ экономический и деловой литературы	http://www.aup.ru/library/
3	Восточная Литература	http://vostlit.info/
4	Нахская библиотека	http://www.zhaina.com/
5	Вся математика	http://www.allmath.ru/
6	Библиотека RTFM	http://lib.luksian.com/
7	ЭБ по антропологии	http://anthropology.rchgi.spb.ru/
8	Фундаментальная. ЭБ Русская л-ра и фольклор	http://feb-web.ru/
9	Библиотека Комарова	http://www.ilibrary.ru/
10	ЭБ АРТИКУЛ	http://ithil.mcst.ru/~igor/
11	Бесплатная ЭБ	http://www.zipsites.ru/
12	Электронная библиотека Itlibitum	http://www.itlibitum.ru/library/
13	Библиотека Вехи	http://www.vehi.net
14	ЭБ Философия в России	http://www.philosophy.ru
15	Э учебники по программированию	http://books.kulichki.net/
16	Электронные бизнес книги	http://www.books2b.ru/
17	Каталог книжной полки	http://www.psychology.ru/library/
18	Электронная библиотека по химии	http://www.chem.msu.su/rus/elibrary/
19	Библиотека алгоритмов	http://alglib.sources.ru/
20	Компьютерная электронная библиотека	http://it.eup.ru
21	Библиотека (Интернет - издательство)	http://www.magister.msk.ru/library/

Приложение 3:

Български електронни библиотеки

№	уебсайт	Уебадрес
1	Онлайн библиотека e-bookBG	http://www.e-bookbg.com/
2	Електронна библиотека	http://elibrary.zdrave.net/
3	LiterNet	http://liternet.bg/
4	ЕБ Арияварта	http://www.theosoph.org/lib.htm
5	Безплатна ЕБ Атика	http://attika.dir.bg/html/biblioteka/index.html
6	ЕБ за ученика	http://www.znam.bg/com/home
7	ЕБ по философия	http://www.uni-svishtov.bg/philosophy/Library.html
8	ЕБ От извора	http://www.otizvora.com/?page_id=5
9	ЕБ на иконом. университет Варна	http://www.ue-varna.bg/Library/publications/oblasti.php
10	Он-лайн библиотека - Челопеч	http://ebooks-chelopez.com/bg/index.html
11	ЕБ - Механика БГ	http://www.mechanics-bg.com > ЕБ
12	ЕБ	http://book.phpbb9.com/
13	Межд. ЕБ Наследието на Гайдар Алиев	http://aliyevheritage.org/
14	Православна беседа	http://pravoslavie.domainbg.com/
15	ЕБ - Лаб по автоматизация на пр-вото	http://www.ru.acad.bg/arp/books.php
16	Антропософска литература	http://radoslavradev.name/aobg/lectures/online/
17	Виртуална читалня Maxima	http://www.maxima.bg/bg/index.html?library/index.html
18	Виртуална духовна б-ка Спиралата	http://www.spiralata.net/index.html
19	Сканирани книги за радиолюбители	http://www.kn34pc.com/index_main.html
20	Литературен е-Вестник	http://literatura.net-bg.info/
21	Списание БГ Наука	http://bg-science.info/magazine.php
22	Механика Транспорт Комуникации - сп.	http://mtc-aj.com/
23	Списание за биотехнологии	http://bio.hit.bg/
24	Словото - българската виртуална б-ка	http://www.slovo.bg/
25	Виртуална библиотека	http://bk-books.hit.bg/
26	Виртуална библиотека Коронал	http://www.koronal.com/
27	Изворите - духовна библиотека	http://www.izvorite.com/
28	Имагинерна реалност	http://ireality.hit.bg/
29	Литературен клуб	http://www.litclub.com/#biblio
30	Nowhere E-Zine -извор на вдъхновение	http://4hg.net/
31	Виртуална библиотека За ТЕБЕ	http://virtualnabiblioteka.za-tebe.com/
32	Българска виртуална библиотека	http://mail.nacid.bg/bgnew/virtlib/virtlibbg-97.shtml
33	Виртуален инфо център за докторанти	http://phd-center.bvu-bg.eu/
34	Виртуална библиотека	http://www.bio21.bas.bg/library/
35	Виртуална б-ка "Книжовно наследство"	http://zora.sliven.net/res_bvk.php
36	Заедно - Българското общество на Стария континент	http://zaedno.de/content.html
37	Виртуална б-ка by Вирт.Библиотека	http://my.opera.com/agbiblioteka/blog/
38	Виртуална б-ка - Портал Европа	http://www.europe.bg/htmls/page.php?category=81
39	Християнска Интернет библиотека	http://bgrecon.commentary.net/bgrecon/BCIL.htm
40	Хулите	http://www.hulite.net/